

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Σχολή Νομικών, Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών
Τμήμα Νομικής, Τομέας Δημοσίου Δικαίου

Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Δημοσίου Δικαίου
Μάθημα «Συνταγματικό Δίκαιο», 2003-2004
Διδάσκων : Καθηγητής Α.Δημητρόπουλος

**Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΩΝ ΘΕΜΕΛΙΩΔΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΣΤΟ
ΧΩΡΟ ΤΩΝ ΙΔΙΩΤΙΚΩΝ ΕΝΝΟΜΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ
ΕΦΠΕΙΡ 805/2000 : ΤΥΠΟΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑ**

ΚΛΟΥΚΟΥ ΑΓΓΕΛΙΚΗ

ΑΘΗΝΑ 2004

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

A. Εισαγωγή.....σελ.3	3
B. Τα πραγματικά περιστατικά της ΕφΠειρ 805/2000	3
Γ. Το σκεπτικό της απόφασης.....	4
Δ. Η θεσμική εφαρμογή των δικαιωμάτων.....	6
Ε. Η γενική προβληματική της εφαρμογής των ατομικών δικαιωμάτων στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών.....	8
Z. Συμπέρασμα.....	10

Περίληψη εργασίας

Η ελευθερία του τύπου (και κυρίως το δικαίωμα του κοινού στην πληροφόρηση) και προστασία της προσωπικότητας ως μερικότερη έκφραση του άρ.2 παρ.1 για το σεβασμό και την προστασία της ανθρώπινης αξίας στην ΕφΠειρ 805/2000. Θεσμική εφαρμογή των ατομικών δικαιωμάτων. Στην προκειμένη περίπτωση δεν πρόκειται για περίπτωση θεσμικής εφαρμογής, γιατί μεταξύ του περιορισμού του δικαιώματος στην προσωπικότητα και του θεσμού του τύπου δεν υπάρχει αιτιώδης συνάφεια. Προσβολή του δικαιώματος στην προσωπικότητα.

A. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το ερώτημα της εφαρμογής των ατομικών δικαιωμάτων όχι μόνο στις σχέσεις μεταξύ κράτους και πολιτών, αλλά και στις ιδιωτικές σχέσεις των ατόμων δεν είναι σύγχρονο. Τόσο η θεωρία όσο και η νομολογία κλήθηκαν σε πολλές περιπτώσεις να διαφυλάξουν την άποψη της παραδοσιακής επιστήμης που απέδιδε στα δικαιώματα αποκλειστικά αντικρατική κατεύθυνση, αλλά και να απόσχουν από αυτή στο σύστημα της σύγχρονης έννομης τάξης, όπου το Σύνταγμα επιτελεί το ρόλο του καθολικού ρυθμιστή όλων των εννόμων σχέσεων. Η πραγματικότητα των εργασιακών σχέσεων, όπου είναι εμφανέστερη σε σχέση με όλους τους υπόλοιπους κλάδους δικαίου η εξάρτηση του ατόμου από μια ιδιωτική πηγή εξουσίασης (τον εργοδότη), αποτέλεσε το χώρο εμφάνισης του προβληματισμού που δεν άργησε να εξαπλωθεί. Η σύγχρονη επιστήμη και νομολογία δεν αρνείται πια την ενέργεια των ατομικών δικαιωμάτων και στις ιδιωτικές σχέσεις, παραμένει όμως, ακόμη προϊόν έρευνας ο τρόπος της εφαρμογής αυτής, η ένταση και η μορφή της.

B. ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ ΤΗΣ ΕΦΠειρ 805/2000

Τα περιστατικά που ήχθησαν προς κρίση στο Εφετείο είχαν ως εξής :

Σε ορισμένη περιοχή της πόλης λειτουργούσαν οίκοι ανοχής, των οποίων την απομάκρυνση ζητούσαν οι κάτοικοι της περιοχής. Δημοσιογράφοι τηλεοπτικού σταθμού (ήδη εφεσίβλητοι) διεξήγαγαν έρευνα σχετικά με το αίτημα της απομάκρυνσης. Στα πλαίσια της έρευνας αυτής, συνεργείο από ένα δημοσιογράφο και έναν εικονολήπτη πέτυχε να πάρει συνέντευξη από γυναίκα (εκκαλούσα), που εργαζόταν ως καθαρίστρια σε έναν από τους οίκους ανοχής. Η γυναίκα έστερξε να δώσει συνέντευξη στο δημοσιογράφο υπό τον όρο ότι αυτή δεν θα αποτυπωνόταν σε εικόνες. Την επομένη, όμως, στα πλαίσια της τηλεοπτικής εκπομπής που έκαναν δύο άλλοι δημοσιογράφοι (επίσης εφεσίβλητοι), η συνέντευξη προβλήθηκε με εικόνες, που είχαν παρθεί κρυφά χωρίς μάλιστα τη διευκρίνιση ότι η γυναίκα εργαζόταν στον οίκο ανοχής ως καθαρίστρια. Έπειτα από αυτό, η γυναίκα αποβλήθηκε από την οικογένειά της που κατοικεί σε χωριό της Κρήτης και της απαγορεύθηκε μάλιστα ακόμα και να παραστεί στην κηδεία του αδελφού της. Η εκπομπή- που σημειωτέον περιείχε συνέντευξη και με ιερόδουλο- είχε δημιουργήσει στην

οικογένεια της ως άνω γυναίκας και στους γνωστούς της ότι ήταν (επίσης) ιερόδουλος. Κατόπιν τούτων άσκησε αγωγή ενώπιον του Πρωτοδικείου, που την απέρριψε ως αβάσιμη, αλλά υποχρέωσε τους τρεις δημοσιογράφους και τον εικονολήπτη να της καταβάλουν ελάχιστη χρηματική ικανοποίηση. Έπειτα αυτή στράφηκε κατά της πρωτόδικης απόφασης και επί της έφεσης εξεδόθη η συγκεκριμένη υπ'αρ. 805/2000 απόφαση του Εφετείου Πειραιώς.

Γ.ΤΟ ΣΚΕΠΤΙΚΟ ΤΗΣ ΑΠΟΦΑΣΗΣ

Στο αιτιολογικό της η απόφαση προκειμένου να διαγνώσει αν συντρέχει περίπτωση υπαίτιας ηθικής βλάβης με δημοσίευμα, που αποτελεί κατά το άρ.1 παρ.1 του ν.1178/1981 περί «αστικής ευθύνης του τύπου και άλλων διατάξεων» προϋπόθεση για την πλήρη αποζημίωση του ατόμου του οποίου εθίγη η τιμή και η υπόληψή του, αναφέρεται πρωτίστως στην **Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, όπου στο άρ.10 παρ.2**, ορίζεται ότι η προβλεπόμενη από την παρ.1 του ίδιου άρθρου ελευθερία γνώμης και ελευθερία λήψης ή μετάδοσης πληροφοριών ή ιδεών συνεπάγεται ευθύνες και καθήκοντα και μπορεί να υπαχθεί σε ορισμένες διατυπώσεις, όρους, περιορισμούς ή κυρώσεις προβλεπόμενους από το νόμο και αποτελούντας τα αναγκαία μέτρα σε δημοκρατικές κοινωνίες πλην των άλλων και για την προστασία της υπόληψης ή των δικαιωμάτων των τρίτων. Έπειτα γίνεται επίκληση του **άρ.14 του Σ**, που ορίζει στην παρ.1 **ότι «καθένας μπορεί να εκφράζει και να διαδίδει προφορικά, γραπτά και δια του Τύπου τους στοχασμούς του τηρώντας τους νόμους του κράτους» στη δε παράγραφο 2 εδ.α ότι «ο Τύπος είναι ελεύθερος»**.Με τις διατάξεις αυτές, όπως αναγνωρίζει η απόφαση, *καθιερώνεται και προστατεύεται η ελευθεροτυπία και συνακόλουθα η ελεύθερη δημοσιογραφία , η οποία χωρίς να ανάγεται σε δημόσια λειτουργία, πρέπει να λειτουργεί προς όφελος του κοινωνικού συνόλου.* Η ελευθεροτυπία και η ελεύθερη δημοσιογραφία , μέσα στα πλαίσια της συνταγματικά κατοχυρωμένης ελευθερίας του τύπου, εμφανίζεται ως ελεύθερη έκφραση στοχασμών, ως αδέσμευτη δημοσιογραφία και ως έντονη άσκηση κριτικής δημοσίων προσώπων και πραγμάτων. Όμως, σύμφωνα με τα **άρ.25 παρ.3 του Σ και 281 του ΑΚ** ,αλλά και με το προαναφερθέν άρ.10 της ΕΣΔΑ τα προαναφερθέντα δικαιώματα υπόκεινται στους περιορισμούς των νόμων, που αποσκοπούν όχι στον περιορισμό της ελευθεροτυπίας και ελεύθερης δημοσιογραφίας, αλλά στην **προστασία των ατόμων, των νομικών προσώπων και του κοινωνικού συνόλου από την καταχρηστική άσκηση του συνταγματικού αυτού δικαιώματος.**

Ακολουθώντας, προχωρώντας στο θέμα της στάθμισης των συμφερόντων οι δικαστές κατέληξαν ότι, τα όρια μεταξύ ελεύθερης και καταχρηστικής άσκησης του δικαιώματος της ελευθεροτυπίας είναι δυσδιάκριτα, προσδιορίζονται όμως ικανοποιητικά ως προς την προστασία της τιμής και της υπόληψης τρίτων και συνακόλουθα ως προς την προσβολή της προσωπικότητάς τους από τις διατάξεις των άρ. 361-369 ΠΚ και 57-58 ΑΚ, χωρίς να αποκλείεται σε ακραίες περιπτώσεις και η εφαρμογή των άρ.281 ΑΚ και 25 παρ.3 του Σ, από τα οποία προκύπτει ότι κανένα δικαίωμα δε μπορεί να ασκείται κατά τρόπο που υπερβαίνει προφανώς την καλή πίστη ή τα χρηστά ήθη ή τον οικονομικό και κοινωνικό σκοπό του δικαιώματος (βλ.ΕφΑθ 8908/1988, ΝοΒ 36,1640).

Περαιτέρω, δίνεται έμφαση στην έννοια του **δικαιολογημένου συμφέροντος**, που οδηγεί στην άρση του άδικου χαρακτήρα της εξύβρισης και της απλής δυσφήμισης, όταν η προσβλητική της τιμής και της υπόληψης εκδήλωση γίνει με τέτοιου είδους ενδιαφέρον. Τέτοιο ενδιαφέρον γίνεται δεκτό, ότι έχει και ο δημοσιογράφος ως προς τη δημοσίευση ειδήσεων σχετικών με τις πράξεις και τη συμπεριφορά προσώπων για τα οποία **το κοινωνικό σύνολο έχει εύλογο ενδιαφέρον να ενημερωθεί**, ώστε να είναι επιτρεπτά δημοσιεύματα με σκοπό την πληροφόρηση, ενημέρωση και κατατόπιση του κοινού, έστω κι αν συνοδεύονται από οξεία κριτική και δυσμενείς χαρακτηρισμούς των προσώπων στα οποία αναφέρονται. Κρίσιμο παρουσιάζεται εν προκειμένω το **αναγκαίο μέτρο** της προσβολής προκειμένου να ικανοποιηθεί το εύλογο ενδιαφέρον για την ενημέρωση του κοινού. Όταν η προσβολή ξεπερνά το αναγκαίο μέτρο ως προς το περιεχόμενο ή το χρόνο δημοσίευσης του κειμένου ακόμη κι αν πρόκειται για αληθινά και όχι ψευδή γεγονότα, δεν αίρεται ο άδικος χαρακτήρας της πράξης.

Εξάλλου, όποιος προσβάλλεται κατά **άρ.57 ΑΚ** παράνομα στην προσωπικότητά του έχει δικαίωμα να απαιτήσει να αρθεί η προσβολή και να μην επαναληφθεί στο μέλλον. Κατά δε το **άρ 59 ΑΚ**, αφού ληφθεί υπόψη το είδος της προσβολής μπορεί ο υπαίτιος να καταδικαστεί σε αποζημίωση λόγω ηθικής βλάβης. Από τις διατάξεις αυτές προκύπτει ότι **το δίκαιο ανάγει τον άνθρωπο καθ'εαυτόν σε αυτοτελές αντικείμενο προστασίας και επιβάλλει το σεβασμό της προσωπικότητάς του από τρίτους**. Μπορεί, επομένως η απόφαση να μην κάνει λόγο για τριτενέργεια του δικαιώματος, αλλά **αναγνωρίζει ότι η προσωπικότητα του ανθρώπου προστατεύεται έναντι των τρίτων, χωρίς κανένα περιορισμό**. Στην έννοια της προσωπικότητας ανήκει πρωτίστως η εικόνα του προσώπου, που συνοδεύει παντού

τον άνθρωπο και εξ αυτού είναι απαραίτητη η συναίνεση προκειμένου να εκτεθεί δημόσια ή να αποτυπωθεί σε οποιοδήποτε μέσο. Αν δεν τηρηθεί η προϋπόθεση αυτή τότε έχουμε προσβολή της εικόνας και κατ' επέκταση της προσωπικότητας. Δεν αρκεί, όμως η προσβολή της προσωπικότητας, αλλά είναι απαραίτητος και ο χαρακτηρισμός αυτής ως **παράνομης**. Στην συγκεκριμένη περίπτωση φαίνεται δυσχερής η κρίση περί του αν η συγκεκριμένη προσβολή είναι παράνομη δεδομένου ότι στο δημοσιογράφο αναγνωρίζεται εύλογο ενδιαφέρον για την ενημέρωση του κοινού. Το δικαστήριο αναγνωρίζει μεν ως επικρατέστερο το δικαίωμα του άρ.14 παρ.1 του Σ ταυτόχρονα, όμως, καταλήγει και στο συμπέρασμα ότι η άσκησή του γίνεται καταχρηστικά και επομένως δεν είναι ανεκτή.

Α. Η ΘΕΣΜΙΚΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

Όπως παρατηρούμε, η απόφαση καταλήγει στην υιοθέτηση της άποψης ότι στη συγκεκριμένη περίπτωση το δικαίωμα της ελεύθερης δημοσιογραφίας πρέπει να περιοριστεί αφενός για να προστατευθεί το δικαίωμα της εκκαλούσας στην προστασία της προσωπικότητάς της και αφετέρου και κυριότερον επειδή δεν είναι ανεκτή από την έννομη τάξη η καταχρηστική άσκηση του δικαιώματος του άρ.14 παρ.1 Σ. Η απόφαση, επομένως, χωρίς να κάνει λόγο για «τριτενέργεια» των συνταγματικών δικαιωμάτων δέχεται σαφώς την εφαρμογή τους και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών, αλλιώς δεν θα προχωρούσε σε στάθμιση των αντιτιθέμενων δικαιωμάτων. Ωστόσο, το δικαίωμα της εκκαλούσας στην προσωπικότητά της δεν αναγνωρίζεται με επίκληση της συνταγματικής διάταξης του άρ.2 παρ.1, αλλά με απευθείας επίκληση των διατάξεων του Α.Κ. που την εξειδικεύουν. Την μέθοδο αυτή ακολουθεί η πλειοψηφία των αποφάσεων στις οποίες παρουσιάζεται σύγκρουση του δικαιώματος στην προσωπικότητα με άλλο συνταγματικό δικαίωμα¹.

Ορθότερη, αντίθετα θα θεωρούσαμε εν προκειμένω την επίκληση αντί των διατάξεων 57-59 του Α.Κ. της διάταξης του άρ.2 παρ.1 του Σ που έχει ως εξής : «ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν πρωταρχική υποχρέωση της πολιτείας» και εκείνης του άρ.5 παρ.1, που ορίζει μεταξύ άλλων ότι «καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του». Ο κανόνας αυτός που αποτελεί καταστατική αρχή της συνολικής έννομης τάξης και χαρακτηρίζει το πολίτευμά μας ως ανθρωποκεντρικό έχει ευθεία εφαρμογή σε κάθε

¹ Βλ. και ΠΠΑ 2364/2002, ΔΕΕ 2002, 595, ΕΑ 7630/2001 ΝοΒ 2002,534

δικαιϊκό κλάδο, ενώ ταυτόχρονα θεωρείται και κύρια ερμηνευτική αρχή με την έννοια, ότι κάθε κανόνας θα πρέπει να βρίσκεται σε αρμονία προς τη διάταξη αυτή. Οι διατάξεις του Α.Κ. για την προσωπικότητα θεωρούνται εξειδικεύσεις της αρχής αυτής και έχουν στενότερο περιεχόμενο από αυτήν, διότι ως ανθρώπινη αξία θεωρείται κάθε τι που στοιχειοθετεί την έννοια άνθρωπος, ενώ η προσωπικότητα ταυτίζεται με τη συγκέντρωση συγκεκριμένων χαρακτηριστικών σε ένα συγκεκριμένο πρόσωπο που ζει σε ορισμένο τόπο και χρόνο.

Το νομικό ερώτημα, λοιπόν, που τίθεται εν προκειμένω είναι η εφαρμογή του δικαιώματος στην προστασία της προσωπικότητας εντός της έννομης σχέσης μεταξύ κοινού και μέσων μαζικής ενημέρωσης, της ιδιαίτερης δηλαδή σχέσης που προκύπτει από την συνταγματική προστασία του θεσμού του Τύπου. **Διερωτώμαστε αν εντός της σχέσης που γεννά η ελευθερία του Τύπου και το ενδιαφέρον του κοινού να πληροφορηθεί χωρεί θεσμική εφαρμογή και περιορισμός του δικαιώματος μέλους του κοινωνικού συνόλου στην προστασία της προσωπικότητά του. Πρώτο βήμα για την εξεύρεση απάντησης αποτελεί η ανίχνευση της ειδικής έννομης σχέσης εντός της οποίας έχει εφαρμογή το δικαίωμα των άρ. 2 παρ.1 και 5 παρ.1 του Σ. Κατόπιν, εντοπίζουμε το εφαρμοζόμενο δικαίωμα και τέλος, διαπιστώνουμε αν λόγω της ύπαρξης αιτιώδους συνάφειας μεταξύ θεσμού και δικαιώματος χωρεί περιορισμός του προστατευτικού του περιεχομένου.**

Σύμφωνα με το ιστορικό της υπόθεσης που εξετάζουμε ο δημοσιογράφος θεώρησε σημαντικότερη ανάγκη την πληροφόρηση του κοινού και προέβη προκειμένου να την ικανοποιήσει στην προσβολή της προσωπικότητας της εργαζόμενης στον οίκο ανοχής γυναίκας. Επομένως, η ειδικότερη έννομη σχέση εντός της οποίας έχει εφαρμογή το δικαίωμα της προσωπικότητας υπό την ειδικότερη μορφή του δικαιώματος επί της ίδιας εικόνας είναι η σχέση μέσου μαζικής ενημέρωσης και κοινού δεδομένου ότι το Σύνταγμα προστατεύει τον Τύπο και ως θεσμό. Για να καταλήξουμε, όμως, σε δικαιολογημένο και άρα νόμιμο περιορισμό του δικαιώματος της προσωπικότητας πρέπει ο θεσμός και το δικαίωμα να «συναντώνται» σε ένα κοινό αντικειμενικό στοιχείο. Αυτό δεν φαίνεται να ισχύει εν προκειμένω δεδομένου ότι, το κοινό θα μπορούσε να ενημερωθεί το ίδιο έγκυρα και πλήρως για τη συγκεκριμένη είδηση χωρίς να αθετήσει ο δημοσιογράφος την υπόσχεσή του για διατήρηση της ανωνυμίας της συνεντευξιαζόμενης. Δεν προκύπτει, δηλαδή, ότι το καθήκον του δημοσιογράφου επέβαλε να τηρηθεί η συγκεκριμένη στάση, αφού η εικόνα της συγκεκριμένης γυναίκας και μάλιστα χωρίς τη διευκρίνιση

της ιδιότητάς της δεν προσέθετε τίποτα στην πληροφόρηση του κοινού. Αναγκαίο ήταν να παρουσιαστούν κάποιες απόψεις ανθρώπων άμεσα συσχετιζομένων με το συγκεκριμένο χώρο και όχι να προβληθεί η εικόνα τους χωρίς μάλιστα τη συγκατάθεσή τους. Είναι σαφές κατά συνέπεια, ότι το δικαίωμα του κοινού να πληροφορηθεί δε σχετίζεται ουδόλως με την προβολή της εικόνας της γυναίκας και μάλιστα κατά τον τρόπο που έγινε. Άρα, δεν υπάρχει κανένας αιτιώδης σύνδεσμος στη συγκεκριμένη περίπτωση του δικαιώματος και του θεσμού του Τύπου. Συνακολούθως, ο περιορισμός του δικαιώματος της εκκαλούσας δεν ήταν δικαιολογημένος ούτε νόμιμος. Θα έπρεπε να διαφυλαχθεί το δικαίωμά της επί της ίδιας εικόνας και να εφαρμοστεί στη συγκεκριμένη έννομη σχέση ως προς όλο το αμυντικό του περιεχόμενο, αφού καμία συγκεκριμένη ανάγκη δεν επέβαλε το αντίθετο.

4. Η ΓΕΝΙΚΗ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΩΝ ΑΤΟΜΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΣΤΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕΤΑΞΥ ΙΔΙΩΤΩΝ

Το ζήτημα της ενέργειας των συνταγματικών δικαιωμάτων στις διαπροσωπικές σχέσεις αποτέλεσε επί μακρόν αντικείμενο της νομικής επιστήμης. Η παραδοσιακή θεωρία στηριζόμενη στη δυαδιστική θεώρηση της έννομης τάξης ενέτασσε τα ατομικά δικαιώματα στο χώρο του δημοσίου δικαίου και προσέδιδε σε αυτά μια αποκλειστικά αντικρατική κατεύθυνση. Δεν άργησε, όμως, να φανεί ότι η αντίληψη αυτή, που έβρισκε λογικό έρεισμα στις κοινωνικοπολιτικές συνθήκες που επικρατούσαν, δεν κατοχύρωνε τα θεμελιώδη δικαιώματα καθότι εμφανίζονταν και ιδιωτικοί χώροι, όπου η προστασία των δικαιωμάτων ήταν αμφίβολη. Με αφετηρία τις εργασιακές σχέσεις και τη θεωρία της άμεσης τριτενέργειας του Γερμανού Nipperdey, η επιστήμη δέχθηκε ότι τα ατομικά δικαιώματα δεν ισχύουν μόνο έναντι του κράτους, αλλά διέπουν και τις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών, είτε κατά άμεσο τρόπο, ισχύοντας σε όλο τους το περιεχόμενο *erga omnes* (Θεωρία της άμεσης τριτενέργειας), είτε κατά έμμεσο, επηρεάζοντας τις ιδιωτικές σχέσεις μέσω των αόριστων εννοιών και των γενικών ρητρών του ιδιωτικού δικαίου (Θεωρία της έμμεσης τριτενέργειας).²

Η σύγχρονη πλέον επιστήμη του συνταγματικού δικαίου δεν αμφισβητεί την οριζόντια ενέργεια των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Στο άρ.25 του ελληνικού συντάγματος με την αναθεώρηση του 2001 συμπεριελήφθη διάταξη στην παράγραφο

² Τζούλια Ηλιοπούλου Στράγγα, Η τριτενέργεια των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων του Συντάγματος 1975, Αθήνα-Κομοτηνή, 1990.

1 εδάφ.γ , σύμφωνα με την οποία «**τα δικαιώματα αυτά του ανθρώπου(ως ατόμου και ως μέλος του κοινωνικού συνόλου) ισχύουν και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών που προσιδιάζουν**». Έγινε έτσι δεκτή με ρητά διατυπωμένο συνταγματικό κανόνα η διαπροσωπική ενέργεια των συνταγματικών δικαιωμάτων, που πολλοί συγγραφείς δέχονταν ως αυτονόητη και πριν υπάρξει η συνταγματική κατοχύρωσή της.³ Με τη μεταβολή αυτή ο συντακτικός νομοθέτης αναγνώρισε τη μεταβολή της έννομης τάξης που επήλθε στις σύγχρονες κοινωνίες, που χαρακτηρίζεται από τον εξανθρωπισμό του δικαίου και την ενότητα του δημοσίου με το ιδιωτικό δίκαιο. Στο νέο δικαιοϊκό σύστημα το Σύνταγμα ανάγεται πανηγυρικά σε καθολικό ρυθμιστή όλων των έννομων σχέσεων και τα ατομικά δικαιώματα αντικειμενικές αρχές, δηλαδή *αξιώματα της συνολικής έννομης τάξης*.⁴ Ταυτόχρονα μεταβάλλεται και το ρυθμιστικό τους περιεχόμενο. Κάθε συνταγματικό δικαίωμα έχει αμυντική ισχύ, δηλαδή *απόλυτη-erga omnes- κατεύθυνση κατά της κρατικής και ιδιωτικής εξουσίας. Η οριζόντια ενέργεια των ατομικών δικαιωμάτων στη σύγχρονη έννομη τάξη νοείται πρωτίστως ως απαγόρευση του περιορισμού του γενικού αμυντικού τους περιεχομένου*. Αυτή η αρχή, γνωστή και ως **αρχή της βασικής ισχύος των συνταγματικών δικαιωμάτων**, προκύπτει με σαφήνεια από το νέο άρθρο 25 παρ.1 εδάφ.γ' του Σ σε συνδυασμό κυρίως με το άρ. 2 παρ.1 του Σ , αλλά και άλλες διατάξεις. Βέβαια τα διάφορα ατομικά δικαιώματα δεν εφαρμόζονται με τον ίδιο τρόπο σε κάθε περίπτωση. Το Σύνταγμα ορίζει ότι, τα δικαιώματα εφαρμόζονται και στις ιδιωτικές σχέσεις στις οποίες *προσιδιάζουν*, δηλαδή εξαρτάται τόσο από τη φύση του ατομικού δικαιώματος όσο και από τη φύση της ιδιωτικής έννομης σχέσης, αφενός *αν είναι δυνατή και αφετέρου, το μέτρο και ο τρόπος της εφαρμογής*. Έτσι καθίσταται σαφές ότι η επίδραση των ατομικών δικαιωμάτων στις διαπροσωπικές σχέσεις παρουσιάζει διαφοροποιήσεις ανάλογα με τα χαρακτηριστικά καθεμιάς από αυτές.

Στην έκταση της εφαρμογής αναφέρεται και το επόμενο εδάφιο του άρθρου 25, όπου προβλέπεται ότι «οι κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν κατά το Σύνταγμα να επιβληθούν στα δικαιώματα αυτά πρέπει να προβλέπονται είτε απευθείας από το Σύνταγμα είτε από το νόμο, εφόσον υπάρχει επιφύλαξη υπέρ αυτού και να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας». Δηλαδή, τα ατομικά δικαιώματα πρέπει να

³ Βλ. Ανδρέα Δημητρόπουλου, Ζητήματα Συνταγματικού Δικαίου, Απρίλιος 1997 και Α.Μανιτάκη, Η τριτενέργεια: μια περιττή για την ελληνική έννομη τάξη έννοια, στο Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα δικαιώματα του ανθρώπου.

⁴ Βλ. Α.Δημητρόπουλου, Η διαπροσωπική ενέργεια των συνταγματικών δικαιωμάτων στο αναθεωρημένο Σύνταγμα, διάλεξη στην ημερίδα που διοργάνωσε η Εταιρία Διοικητικών Μελετών στο Δ.Σ.Α, την 17-12-2001.

περιορίζονται εφόσον και καθόσον είναι απολύτως αναγκαίο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου υπέρτερου σκοπού. Η ταυτόχρονη εξάλλου, κατοχύρωση δικαιωμάτων και θεσμών στο κείμενο του Συντάγματος θέτει το θέμα της θεσμικής εφαρμογής των ατομικών δικαιωμάτων. Κάθε δικαίωμα όταν εφαρμόζεται σε ένα θεσμό προσλαμβάνει και διαφορετικό κατά περίπτωση περιεχόμενο που καθορίζεται από την αιτιώδη συνάφεια δικαιώματος και θεσμού. Αιτιώδης συνάφεια είναι ο αιτιώδης σύνδεσμος που συνδέει κάθε φορά ένα δικαίωμα με την έννομη σχέση ή το σύνολο των έννομων σχέσεων, δηλαδή το θεσμό εντός του οποίου εφαρμόζεται. Από την ταυτόχρονη κατοχύρωση δικαιωμάτων και θεσμών προκύπτει η ανάγκη εφαρμογής των δικαιωμάτων κατά τέτοιο τρόπο, που να μην διαλύονται οι θεσμοί, αλλά και ούτε παραβιάζονται τα δικαιώματα Προκειμένου να επιτευχθεί αυτό πρέπει προηγουμένως να διαγνωστεί η σύμπτωση δικαιώματος και θεσμού σε ένα κοινό αντικειμενικό στοιχείο, που μπορεί να αναφέρεται στις φυσικές ιδιότητες του πράγματος ή του φορέα του δικαιώματος ή σε τυποποιημένες μορφές συμπεριφοράς. Βάσει του στοιχείου αυτού θα προχωρήσει ο εφαρμοστής του δικαίου και στη θεσμική προσαρμογή του δικαιώματος, στον περιορισμό του δηλαδή προκειμένου να μην διαλυθεί ο θεσμός εντός του οποίου ασκείται. Ο περιορισμός πρέπει να είναι αιτιώδης προκειμένου να μην καταλήγει σε παραβίαση των δικαιωμάτων.

ΣΤ.ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Η νέα διάταξη του άρθρου 25 παρ.1 εδ.γ' του Συντάγματος έλυσε οριστικά το θέμα της τριτενέργειας των ατομικών δικαιωμάτων, αφού όρισε με σαφήνεια ότι τα συνταγματικά δικαιώματα εφαρμόζονται και στις ιδιωτικές σχέσεις. Η εξέλιξη αυτή που υπήρξε αποτέλεσμα της μεταβολής της έννομης τάξης που είχε εδραιωθεί στον κοινωνικό χώρο, έδωσε νέα διάσταση στο χαρακτήρα του σύγχρονου κράτους ως ανθρωπιστικού κράτους δικαίου. Η αρχή αυτή δεσμεύει πλέον την κρατική εξουσία, και κυρίως το νομοθέτη και το δικαστή στην επιλογή των λύσεων που θα πραγματώνουν το συνταγματικό προσανατολισμό του δικαίου. Το ερώτημα, όμως που παραμένει είναι ο τρόπος και η έκταση της εφαρμογής των συνταγματικών δικαιωμάτων στο χώρο των ιδιωτικών έννομων σχέσεων, γεγονός που απαιτεί υπευθυνότητα του κοινωνού του δικαίου και υιοθέτηση της αρχής της θεσμικής εφαρμογής που επιτρέπει την ταυτόχρονη κατοχύρωση δικαιώματος και θεσμού.

Βιβλιογραφία

1. Ευ. Βενιζέλου, Το αναθεωρητικό κεκτημένο, Αθήνα 2002
2. Π.Δαγτόγλου, Ατομικά Δικαιώματα, Αθήνα 2001
3. Ανδρ. Δημητρόπουλου, Ζητήματα Συνταγματικού Δικαίου, Απρίλιος 1997
4. Α. Δημητρόπουλου, Η διαπροσωπική ενέργεια των ατομικών δικαιωμάτων στο αναθεωρημένο Σύνταγμα, Αρχ.Νομολ., σελ.1 επ.
5. Τζ. Ηλιοπούλου-Στράγγα, Η τριτενέργεια των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων του Συντάγματος του 1975, Αθήνα 1990
6. Φάκελος: Υπόθεση Μπαμπινιώτη, ΤοΣ 1998, σελ.715 επ.
7. Αθ.Ραΐκου, Συνταγματικό Δίκαιο,Θεμελιώδη ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα, Αθήνα 2002